

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: ۷۸۸۶۴ Article Cod: ۲۰۲۰SD۱۲SH۱۸M ISSN-P: ۲۵۳۸-۳۷۰۱

میزان بازدارندگی مجازات‌های جایگزین حبس از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ در شهر کرد

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۱۲/۱۵)

سحریگی

دانشجوی جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر کرد

چکیده

مجازات حبس امروزه یکی از رایج‌ترین نوع کیفر محسوب می‌شود به گونه‌ای که در سیستم حقوقی بسیاری از کشورها و نظام‌های حقوقی بزرگ از متداول‌ترین ضمانت اجراها در مقررات کیفری به‌شمار می‌آید اما با اثبات ناوفق بودن زندان در بازپروری مجرمین، مجازات‌های جایگزین حبس مطرح شدند. مهم‌ترین و اصلی‌ترین هدف از انجام مقاله حاضر بررسی و تحلیل تأثیر احکام جایگزین‌های حبس در میزان بازدارندگی و تقلیل بزهکاری در شهر کرد در سال‌های ۹۳ تا ۹۷ می‌باشد. این تحقیق از نوع توصیفی همبستگی همچنین همبستگی رابطه میان متغیرها بر اساس هدف تحقیق تجزیه و تحلیل می‌گردد. جامعه آماری این مقاله شامل ۶۴ مورد از آرای قطعی صادره از محاکم در خصوص جایگزین‌های حبس می‌باشد.

۴۷۱

بخش اول: کلیات

مجازات زندان از عهد کهن و باستان وجود داشته است، به دلیل استفاده‌ی محدود و جزئی از آن نمی‌تواند در ردیف مجازاتهای شایع آن اعصار تلقی شود. اما زندان با گذشت زمان به تدریج به عنوان مجازات وارد سیستم عدالت کیفری شد. در ابتدا جانشینی مجازات زندان، با وجود وضعیت نامناسب و رقتبار زندان، به جای مجازاتهای شدید بدنی بسیار امیدوارکننده بود ولی، به مرور اصلاح‌طلبان اجتماعی در جهت بهبود شرایط نامطلوب و وضعیت وخیم آن اقدامهای مهمی انجام دادند. توضیح بیشتر آنکه اجرای مجازات زندان در سطح فردی و آثار آن بر مرتکب سبب پذیرش فرهنگ زندان خواهد شد، به عبارتی دیگر فضا و شرایط زندان نه تنها به بازپروری شخصیت محکوم و بازگرداندن او به اجتماع کمکی نمی‌کند، بلکه سبب هتک حرمت شدید و طبعاً آسیب‌های روحی و روانی بر زندانی و پذیرش خرده فرهنگ‌های موجد در زندان خواهد شد، این عوامل باعث خواهد شد مجازات زندان نه تنها تأثیری بر اصلاح مجرم و جرم‌زدایی نداشته باشد، بلکه حتی اسباب جرم‌زایی و مجرم‌پروری را نیز فراهم آورد. همچنین در سطح جامعه نیز دارای توالی فاسدی همچون بالا بردن نرخ تورم جمعیت کیفری و بالا بردن هزینه‌های دولت برای مبارزه با جرم خواهد شد. که یکی از مباحث مطرح شده امروزی، بحث ضرورت زندانی نشدن مجرمان یا به اصطلاح زندان‌زدایی از جرائم و مجازات‌ها می‌باشد. کارگزاران قضا به این نتیجه رسیده‌اند، که نباید در هر چیزی مجرم را به حبس و زندان محکوم کرد (کیانی، ۱۳۹۰، ۳۰). به طور کلی زندان نه تنها مانع تکرار جرم نمی‌شود، بلکه حس انتقامجویی آنان را نیز افزایش می‌دهد و مشکلات بی‌حدی چه در زمان گذران حبس، چه بعد از آن و چه بر خود فرد و خانواده‌اش و چه بر جامعه متحمل می‌سازد. اصولاً زمانی که صحبت از مجازات‌های جایگزین حبس می‌شود اولین تعریفی که از آن در ذهن ما شکل می‌گیرد هر مجازات مناسب‌تری است که به کلی جانشین حبس می‌شود و روشی جز حبس، دستاویز ما برای مجازات فرد مجرم می‌گردد. اما به راستی اینگونه نیست و مجازات‌های جانشین حبس تعریف دیگری دارد. در واقع منظور هر نوع مجازاتی است که یا

از همان ابتدا مانع توسل به حبس می‌گردند و یا اینکه مدت زمان آن را تقلیل می‌دهند (آشوری، ۱۳۸۲، ۴۹).

بند اول: بیان مسئله

هر جامعه دارای هنجارهایی است و هر انحرافی که هنجارهای جامعه را در معرض خطر تغییر و تبدیل قرار دهد، با واکنش اعضای آن جامعه مواجه خواهد شد. هنگامی که انحراف، عنوان جرم پیدا می‌کند، حاکمیت عمومی مکلف است با توسل به شیوه‌های مناسب، ضمن پیشگیری از تکرار جرم در آینده، قبح فعل مرتکب و لزوم احترام به مقررات و نظامات اجتماعی را به وی و سایر افراد جامعه متذکر شود. هشدار مقامات به حفظ نظم عمومی و واکنش در مقابل جرم، به شیوه‌های مختلفی انجام می‌پذیرد. حبس به عنوان یکی از واکنش‌ها، از قدیم‌الایام مورد توجه زمامداران بوده است (زمانی، ۱۳۹۱: ۲۰). مجازات‌ها یکی از متداول‌ترین ابزارها و نموده‌ای واکنش اجتماعی در قبال ارتکاب فعل مجرمانه بزهکار هستند. در حقوق جزای کلاسیک مجازات‌ها توسط قانونگذاران جهت تأمین اهداف نظام عدالت کیفری انتخاب می‌شوند. همچنین قضات نیز با تعیین مجازات‌ها به دنبال محقق کردن اهداف آنها هستند. باید به این نکته توجه کرد که اهداف مجازات‌ها در راستای اهداف نظام عدالت کیفری است. وجود تنوع در مجازات‌ها یکی از پیش نیازهای تحقق این اهداف است. قاضی اگر در تعیین نوع و میزان کیفر از محدوده انتخاب متنوع و قابل قبولی برخوردار باشد، قطعاً می‌تواند تحقق اهداف گوناگون مجازات‌ها را با دقت بیشتری مد نظر قرار دهد (همتیار، ۱۳۹۰: ۴۴). امروزه حبس تبدیل به یکی از انواع رایج مجازات‌ها شده است که در تمامی کشورها نسبت به جرائم متعددی اعمال می‌شود. اما با گذشت مدت زمانی طولانی از اعمال این مجازات بر روی کثیری از مجرمان، ثابت شده است که این شیوه دیگر مفید و مناسب نیست و باید از روش‌های دیگری استفاده نمود. کیفر حبس امروزه نتوانسته است که اهداف و کارکردهایی که برای آن پیش بینی شده است را تأمین و برآورده نماید و به تبع پیامدهایی فردی و اجتماعی را به دنبال دارد. یکی از این پیامدها، جرم‌زا بودن محیط زندان است. مجرم در کنار سایر زندانیان بزه‌های دیگر را فرا گرفته و به نوعی قبح انجام جرم در او از بین رفته

و بعد از آزادی دیگر هویت یک انسان عادی را در جامعه ندارد در نتیجه بعد از خروج به سمت گروه‌های مجرمانه سوق پیدا می‌کند. بر این اساس قانونگذار بر آن است که با اعمال تغییراتی در بعضی از مجازات‌ها از جمله حبس مخصوصا حبس‌های کوتاه مدت که دوی بدتر از درد نامیده می‌شوند. با استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس هم مجرم را کیفر دهد و هم از آثار سوء آن جلوگیری کند. اکنون می‌خواهیم بدانیم اعمال این مجازات‌ها از سال ۹۲ تا ۹۵ در شهر کرد چه میزان بوده و چه اثرات مثبتی بر کاهش انواع جرایم داشته است.

بند دوم: اهمیت و ضرورت نگارش پژوهش

استفاده از مجازات زندان در سال‌های اخیر و افزایش مشکلات گوناگون در اثر زندانی کردن افراد، به خصوص زندان‌های کوتاه مدت، زندان‌های ما امروزه با تراکم جمعیت روبرو شده است. کیفر حبس، آثار و پیامدهای مختلفی به دنبال دارد. از مهمترین پیامدهای کیفر حبس، بحث آموزش بزهکاری است. به این توضیح که زندان یک محیط جرم زا بوده که فرد با ورود به آن ممکن است به جای اصلاح و بازپروری، بیشتر به آموزش بزهکاری پردازد. بر این اساس زندان در رسیدن به اهدافی که برای آن در نظر گرفته شده بود از جمله کاهش بزهکاری و بازسازی اجتماعی و فردی، ناکام مانده و در حال حاضر کارکردهای اصلاحی و بازسازی اجتماعی آن با شکست مواجه شده است. بر این اساس بایستی به دنبال جایگزین برای کیفر زندان بود که امروزه بحث جایگزین‌های حبس مطرح گردیده است. در این پژوهش قصد آن داشته به تاثیر احکام جایگزین‌های زندان در کاهش بزهکاری پرداخته شود.

بند سوم: پیشینه علمی تحقیق

حمید والهی - سیدرضا احسان پور، جایگاه جایگزین‌های مجازات حبس با رویکرد فردی کردن آنها در نظام عدالت کیفری ایران: گونه‌های سنتی جایگزین حبس همان مواردی هستند که از بدو قانون گذاری مدنظر قانونگذار بوده مانند: عفو، تخفیف، تعلیق و تعویق و... اما گونه‌های نوین جایگزین حبس شامل جایگزین‌هایی میشوند که در چند دهه

اخیر در نظام حقوقی دنیا مطرح شده و در مقررات جزای ایران نیز از اعتبار قانونی برخوردار هستند و ماده ۶۴ را به این امر اختصاص داده است.

-قاسم مرادی - محمدحسین مرادی، عوامل عملی و نظری ناکارآمدی کیفر حبس: وجود عیوب زیاد زندانها دارند چه از لحاظ اجتماعی چه از لحاظ فردی باید به عنوان آخرین حربه آن هم برای مجرمین خطرناک در نظر گرفته شود.

-حمید بهره مند سیاست حبس زدایی در نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران: سابقه ایجاد مقررات جایگزین حبس مربوط به تبدیل حبس های کوتاه مدت به جزای نقدی بازمی گردد از جمله اهدافی که این نوع مجازاتها داشتند می توان به کاهش جمعیت کیفری، صرفه جویی در هزینه‌ها، بازپذیری اجتماعی و تقویت حس مسئولیت در بزهکار و مبارزه با افزایش تکرار جرم اشاره کرد.

-مارتین کیلیاس، آیا خدمات اجتماعی بهتر از زندان کوتاه مدت است نتایج یک آزمایش کنترل شده: این مطالعه اثرات تطبیقی، خدمات اجتماعی و مجازات های زندان تا ۱۴ روز از طریق یک آزمایش کنترل شده در سوئیس که ۱۲۳ مورد محکوم به طور تصادفی اختصاص داده شده است انجام شد و نتیجه ای که حاصل شده این است که بازداشت دوباره توسط پلیس در میان کسانی که به طور تصادفی به زندان منتقل شده بودند بیشتر از کسانی بود که برای خدمات اجتماعی انتخاب شده بودند.

-سعید مرادقلی، بررسی فقهی مجازاتهای جایگزین حبس در قانون جدید: مجازاتهای حبس دیگر آن کارآمدی سابق را ندارند و دانشمندان را به این باور رساند که به فکر جایگزینی برای آن باشند. مجازاتهای جایگزین به عنوان یک مکانیسم مناسب می باشد و در قوانین از اهمیت بالایی برخوردار است و این مجازاتها را می توان با توجه به شخصیت مجرم به کار گرفت

-دکتر محمدعلی اردبیلی، گاهی قانون گذار در مقام تقویت کارایی خود مجبور به تغییر در نوع مجازات ها می باشد و لازم است که بعضی از مجازاتهای غیر سودمند را حذف کند یا شیوه اجرای آن را تغییر دهد مجازات حبس یکی از این مجازات هاست که در معرض

آسیب شناسی گرفته یکی از ضعف های حبس کوتاهی مدت آن است عیب حبسهای کوتاه مدت از مزایای آن بیشتر است برای خارج شدن از این دشواری ها قانون گذار تدبیری که پیش بینی کرده است جایگزین های حبس می باشد.

بخش دوم: مفاهیم

بند اول: جرم

جرم در لغت به معنای "گناه" آمده است و در اصطلاح، علی رغم تعاریف زیادی که از جرم شده هنوز هم این موفقیت بدست نیامده تا از جرم آن چنان تعریفی به عمل آید که مورد قبول همگان قرار گیرد و در زمان و مکان واجد ارزش باشد و دلیل این امر نیز این است که پدیده جرم بر حسب نظر دانشمندان و محققان، دارای مبانی و صور گوناگون است. به سخنی دیگر آنچه که از نظر یکی جرم محسوب می شود، بر حسب دیگری نه تنها ممکن است عنوان جرم به خود نگیرد، بلکه امکان دارد که حتی عملی پسندیده بشمار آید (شامبیاتی، ۱۳۹۵، ۲۳) عده ای از حقوقدانان معتقدند که نقض قانون هر کشوری در اثر عمل خارجی، در صورتی که انجام وظیف یا اعمال آن را تجویز نکنند و مستوجب مجازات هم باشند، جرم نامیده می شود. (دانش، ۱۳۸۵، ۴۳)

بند دوم: بزهکاری

در خصوص تعریف بزهکاری می توان گفت بزه، عبارت از اقدام به عملی است که بر خلاف موازین، مقررات، قوانین و معیارهای ارزشی و فرهنگی جامعه باشد و لذا اقدام به عملی که بر خلاف موازین، مقررات و معیارهای ارزشی فرهنگ هر جامعه باشد، در آن جامعه بزهکاری یا جرم تلقی می شود و کسانی که مرتکب چنین عمل خلافی شوند، مجرم یا بزهکار نامیده می شوند. (محمدی اصل، ۱۳۸۵، ۱۱)

بند سوم: حبس

در فرهنگ عمید آمده: زندان در لغت به معنای بندی خانه_ جایی که محکومان و تبهکاران را در آنجا نگه می دارند. (عمید، ۱۳۶۳، ۱۹۶) تعریفی که از قانون در خصوص زندان ارائه شد یک تعریفی بود که در لغت نیز زندان را بدین نام و مفهوم تعریف کرده اند: «جای نگهداری

بزهکاران و مطلق زندان منصرف به زندان کیفری است اکنون زندان محل تربیت مجرمان شده است.» در این رابطه که گاهی معادل عربی آن را نیز آورده‌اند «حبس»، «محبس» نیز از این دسته-اند که کلمه اخیر را چنین تعریف کردند در زبان فارسی زندان است اما در زبان عرب به معنای حبس کردن است و (به کسرثالث) زندان را می‌گویند و آن موضوعی است مصنوعی که کسی که به علت ارتکاب جرم در آن نگه می‌دارند. (جعفری لنگرودی، ۲۱۰۷، ۱۳۹۴)

بند چهارم: جایگزین حبس

مارک آنسل به سیاست جایگزینی در چهارچوب حقوق کیفری اعتقاد داشت. منظور وی از جایگزینی همان مجازات‌های جانشین هستند که برای اجتناب از آثار و عواقب زیان‌بار کیفر حبس پیش بینی شده‌اند. (ولیدی، ۲۸۸، ۱۳۹۲)

بخش سوم: عوامل موثر در بهره‌گیری از جایگزین‌های حبس

بند اول: علل عملی ناکارآمدی کیفر حبس

۱. شکست در برآورده کردن اهداف: مجازات‌ها از اهدافی برخوردار می‌باشند و از جمله آنها که عبارتند از: «ارعاب و عبرت انگیزی و پیشگیری و پیشگیری از جرم به طور خاص و عام» و بازسازی مجدد مجرم در جامعه «اصلاح و درمان». مخالفان کیفر حبس معتقدند که این مجازات نتوانسته است اهداف فوق را برآورده کند.

۲. جرم‌زا بودن محیط زندان: زندان مکانی مناسب است برای آماده کردن و انتقال متون ارتکاب بزه طی مدتی کع زندانیان در یک‌جا باهم در ارتباط می‌باشند، به عبارت دیگر همان پدیده فرهنگ پذیری از زندان مدنظر است. (گودرزی، ۱۱۲، ۱۳۸۲) زیرا محکومی که به خاطر ارتکاب جرم کم اهمیت به زندان رفته ممکن است در اثر تماس با بزهکاران حرفه‌ای داخل زندان به مجرم حرفه‌ای تبدیل شود. زندان مکان مناسب برای ارتکاب خشونت و ستیزه‌جویی می‌باشد. این خشونت و ستیزه‌جویی ممکن است یا در نتیجه عمل زندانیان نسبت به همدیگر «مثل زدوخورد- ناسزاگرفتن...» باشد یا به واسطه عمل مأمورین زندان نسبت به زندانیان باشد همچنین خشونت ممکن است به واسطه اوضاع و احوال حاکم در زندان و مشکلات بهداشتی باشد. (گودرزی، ۱۲۱، ۱۳۸۲)

۳. تعارض با اصل شخصی بودن مجازات‌ها: اصل بر این است که مجازات‌ها نه تنها بر شخص مجرم تحمیل شود. کیفر حبس اگرچه ظاهراً بر خود زندانی تحمیل می‌شود اما باید گفت که؛ زندانی شدن مجرم، بی شک، به شکل غیر مستقیم آثار زیان‌بار مالی، معنوی، فکری و روحی را بر خانواده زندانی بیار می‌آورد، در نتیجه به اصل شخصی بودن خدشه وارد می‌شود و این عمل مجازات را از حالت شخصی بودن خارج می‌کند. نمونه‌ای از این مشکلات که می‌توان اشاره کرد: نگرانی احساس ناامنی میان سایر اعضای خانواده، نداشتن منبع درآمد، ترک تحصیل فرزندان، سرخوردگی در جامعه و بین دوستان حتی طرد شدن از جمع فامیل و دوست و آشنا و....

۴. مخارج سنگین اقتصادی- مالی: خوراک و پوشاک زندانیان، هزینه‌های درمان و بهداشت مجرمان و زندانبانان و خود محیط زندان، هزینه‌های دستمزد مأمورین زندان، مددکاران اجتماعی... این قبیل هزینه‌ها بر دولت تحمیل می‌شود. برای مثال هزینه سرانه واقعی نگهداری هر زندانی در روز حدود ۱۰۰۰۰ ریال در سال ۸۷ بوده این رقم در سال ۸۲ به ۴۰۰۰۰ ریال رسیده است که سالانه مبلغ هنگفتی را بر جامعه تحمیل می‌کند. (گودرزی، ۱۳۰، ۱۳۸۲) زندان نه تنها باعث بیکار شدن عضو فعال جامعه می‌شود که فرد موقعت شغلی گذشته خود را بنابه دلایلی از دست بدهد در نتیجه همین عامل اخیر باعث می‌شود که فرد آزاد شده مجدداً دست به ارتکاب جرم بزند. از نظر اقتصادی این مسئله بسیار مهم است.

۵. جمعیت انبوه زندان و عدم فضای مناسب: آمارهای زندان نشان می‌دهد که هر ساله تعداد زندانیانی که روانه زندان می‌شوند افزایش می‌یابد. در نتیجه در یک فضای کم با انبوه عظیمی از زندانیان مواجه می‌شویم، برای مثال با توجه به آمار بطور متوسط هر ثانیه ۵۹ نفر وارد زندان می‌شوند. سرانه قابل قبول فضای نگهداری و محل اسکان هر زندانی ۱۷/۵ مترمربع است در حالی که سرانه موجود در کشورمان به رغم تلاش‌های زیاد فعلاً ۴/۵ مترمربع است. (محمدی، ۳۷، ۱۳۸۲)

۶. معضل بهداشت زندانیان: دولت‌ها هیچ‌گاه نباید با این توجیه که قادر به ارائه خدمات بهداشتی مطلوب به افراد عادی جامعه نیست از ارائه خدمات به زندانیان که به زعم دولت

معرجم و ناقص قانون هستند سرباز زندند زیرا وضعیت نامناسب زندان از نظر امکانات و فضا شرايطی را بر مجکوم تحمیل می کند که آثار مخربی را بر سلامت روانی و جسمانی آنها حتی در کوتاه مدت باقی خواهد گذاشت. ماده ۹ مجموعه مقررات اصول پایه برای رفتار با زندانیان اشعار می دارد: «زندانیان باید به خدمات بهداشتی موجود در مملکت بدون تبعیض به خاطر وضعیت حقوقی خود دسترسی داشته باشند.» (رضوانی و همکاران، ۱۱۱، ۱۳۸۹-۱۱۲)

بند دوم: مزایای استفاده از جایگزین های حبس

هرچند عامل اصلی گرایش به سیاست جایگزینی اجتناب از آثار سوء زندان بوده مع الوصف آنچه که در ایجاد نهادهایی به جای مجازات سالب آزادی واجد اهمیت بوده است منافع آثار مثبت سازنده ای است که دارند نه اعمال ضمانت اجرای جایگزین که در نظام کیفری بر جای می گذارد. اهدافی کضمانت اجراهای جایگزین دنبال می کنند معیاری برای بررسی ارزش آنها تلقی می شود هر چند جایگزین های مختلف ارزش یکسانی ندارند لیکن هر کدام سهمی را در تحقق اهداف نظام کیفری ایفا می کنند مهم ترین اعمال جایگزین های مجازات سالب آزادی که اهداف آنها را نیز ضمناً بیان می کند به شرح زیر است:

- (۱) کاهش جمعیت کیفری زندان ها
- (۲) کاهش هزینه های اقتصادی جامعه
- (۳) کاهش تکرار جرم و بازسازی اجتماعی

بند سوم: بررسی و تحلیل روش تحقیق

تحقیق را به عنوان کوششی منظم جهت فراهم نمودن پاسخ یا پاسخهایی به سؤالات مورد نظر تعریف کرده اند. هدف اصلی هر تحقیق حل یک مشکل یا پاسخگویی به یک سؤال و یا دستیابی به روابط بین متغیرهاست، تحقیق و پژوهشی برای آگاهی و شناخت مجهولات و پی بردن به مسائل ناشناخته صورت می گیرد در انسان میل به داشتن و کشف حقایق حالت فطری داشته و همین امر یکی از عوامل مؤثر در پیشرفت امر تحقیق و ایجاد روشهای مختلف بوده است انسان همواره برای رسیدن به مقصود و حل مشکلات، راه های مختلف را تجربه می نماید و مناسب ترین راه و روش را انتخاب می کند. بنابراین روش تحقیق عبارت از به

کارگیری راه و روش خاصی است که اطلاعات مناسبتر و بیشتر را درباره موضوع مورد مطالعه فراهم نموده و عوامل و علل مرتبط بدان را مشخص نماید. در علوم مختلف از روش‌های مخصوص و متفاوت برای مطالعه و بررسی استفاده می‌شود تا شناخت موضوع تحت بررسی را ممکن گرداند در علوم انسانی نیز روش‌های تحقیق به صورت‌های گوناگون تقسیم‌بندی شده‌اند. این تحقیق از نوع توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۶۴ مورد از آرای صادره از محاکم در این خصوص می‌باشد. با توجه به تعداد جامعه آماری و بر اساس فرمول کرکان که در زیر آورده شده است، حجم نمونه ۳۸۴ مورد به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. همچنین برای گردآوری اطلاعات پژوهش از اینترنت و روش کتابخانه‌ای و احکام قطعی دادگاه‌ها اجتهت گردآوری داده‌ها استفاده شده است. در این پژوهش، برای گردآوری داده‌ها پس از مشورت و تأیید از سوی استاد راهنما، مطالعه پرونده‌هایی در این خصوص و استخراج آرای مرتبط با پژوهش حاضر، اطلاعات گردآوری شد. همچنین از شاخص‌های آمار توصیفی فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شد. به منظور تحلیل استنباطی داده‌های بدست آمده از ابزارهای اندازه‌گیری از روش آماری ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. که برای این کار از نرم افزار کاربردی SPSS ورژن استفاده شده است.

بند چهارم: تحلیل نتایج (بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه)

در این قسمت به بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه بر اساس جنسیت، سن، سابقه خدمت و میزان تحصیلات آن‌ها می‌پردازیم.

جدول ۱: توزیع فراوانی گروه نمونه براساس جنسیت

درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری جنسیت
۷۲	۳۰	مرد
۲۸	۱۰	زن
۱۰۰	۴۰	مجموع

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود بیش از ۷۲ درصد جامعه آماری مورد نظر پژوهش حاضر را مردان تشکیل داده‌اند و ۲۸ درصد باقی مانده را زنان تشکیل داده‌اند که این نشان از آن دارد که مردان در مقایسه با زنان بیشتر درگیر این امر بوده‌اند.

جدول ۲: توزیع فراوانی گروه براساس سن

درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری سن
۶۴	۲۰	کمتر از ۳۰ سال
۲۵	۱۵	بین ۳۰ تا ۴۰ سال
۱۱	۵	بین ۴۰ تا ۵۰ سال
۱۰۰	۴۰	مجموع

درصدهای به دست آمده از جدول فوق، نشان از آن دارد که در جامعه آماری پژوهش، افرادی که از احکام جایگزین استفاده نموده‌اند، غالباً کمتر از ۳۰ سال سن داشته‌اند.

جدول ۳: توزیع فراوانی براساس میزان تحصیلات

درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری میزان تحصیلات
۶۲	۲۰	زیر دیپلم
۲۷	۱۷	دیپلم
۱۱	۳	لیسانس
۰	۰	بالای لیسانس
۱۰۰	۴۰	مجموع

جدول صفا قبل بر اساس میزان تحصیلات جامعه آماری تنظیم شده است. درصدهای به دست آمده نشان از آن دارد که افرادی که در جامعه آماری پژوهش حاضر از احکام

جایگزین حبس استفاده نموده‌اند، در بیشترین حالات دارای تحصیلات سطح پایین هستند، به طوری که افراد با تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم درصد ۸۹ را به خود اختصاص داده اند.

بند پنجم: بررسی نرمال بودن توزیع جامعه

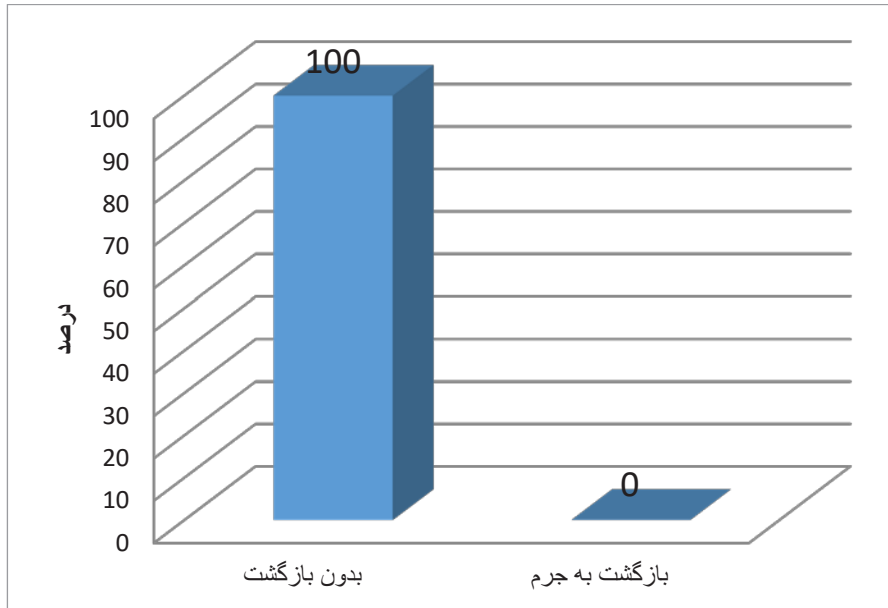
در این قسمت در ابتدا به بررسی نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف خواهیم پرداخت. آزمون کلموگروف-اسمیرنوف یکی از مهمترین آزمون‌های آماری در نرم افزار SPSS محسوب می‌شود. آزمون کلموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن توزیع داده‌ها را نشان می‌دهد. یعنی اینکه توزیع یک صفت در یک نمونه را با توزیعی که برای جامعه مفروض است مقایسه می‌کند. پس از تحلیل SPSS در برونداد آزمون کلموگروف-اسمیرنوف اگر آزمون معنی دار بود، یعنی ۲ کوچک‌تر از ۵ صدم بود، به معنی این است که توزیع نرمال نیست.

جدول ۴: نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنوف فرض نرمال بودن توزیع

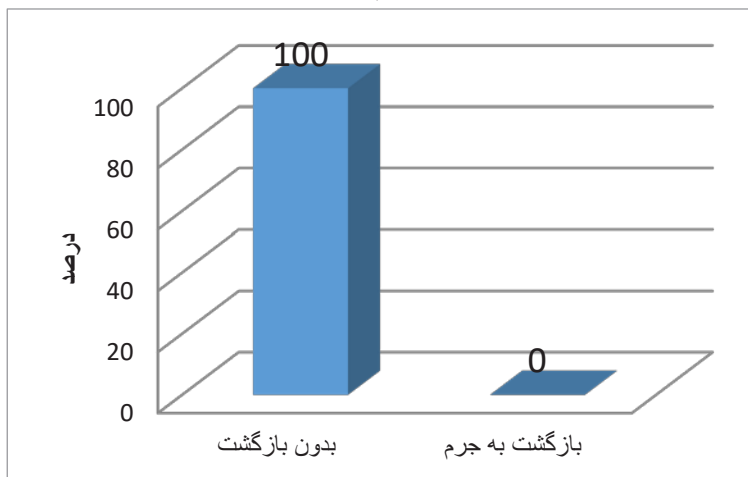
جامعه

سطح معناداری	K-S	متغیر
۰/۲۰	۰/۷۵	

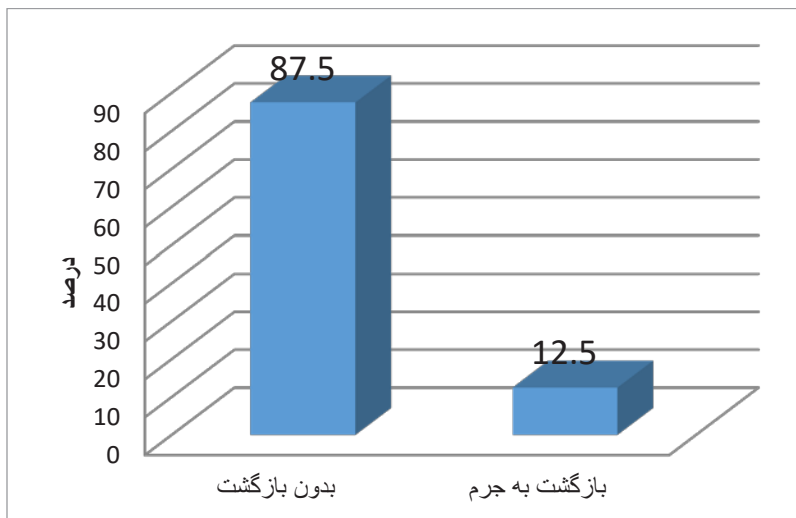
بعد از بهره گیری از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف می‌توان گفت، با توجه به نتایج به دست آمده با ضریب ۰/۷۵ اطمینان می‌توان فرض نرمال بودن توزیع جامعه را پذیرفت.

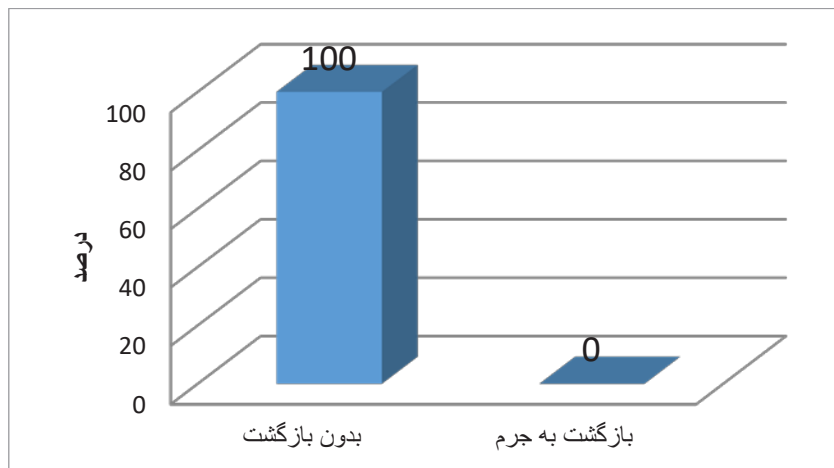
نمودار ۱- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان مواد مخدر تحت نظارت سامانه الکترونیکی پابند هستند که بدون بازگشت به جرم مواد مخدر بوده‌اند.

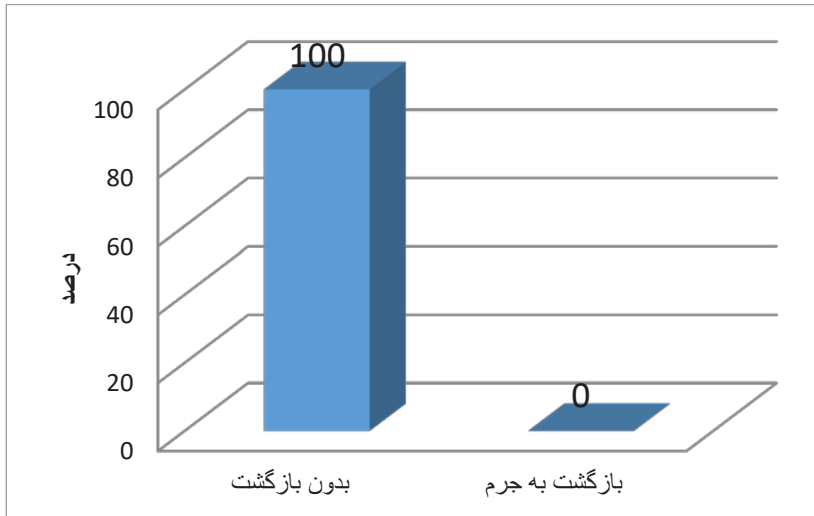
نمودار ۲- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان مواد مخدر تحت محرومیت از حقوق اجتماعی نشان می‌دهد بازگشت به جرم وجود ندارد.

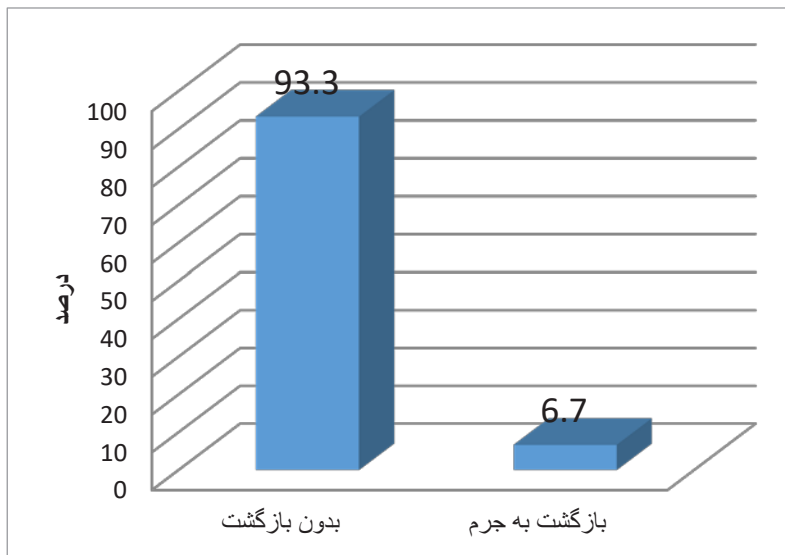
نمودار ۳- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان مواد مخدر تحت معرفی به طرح امید ۱۲/۵ درصد بازگشت به جرم داشته‌ایم. * طرح امید یک سری کلاس‌هایی است که در معاونت پیشگیری برگزار می‌شود و افراد خطا کار با شرکت در این کلاس‌ها نسبت به خطایی که انجام داده‌اند آگاه می‌شوند تا از تکرار آن جلوگیری شود.

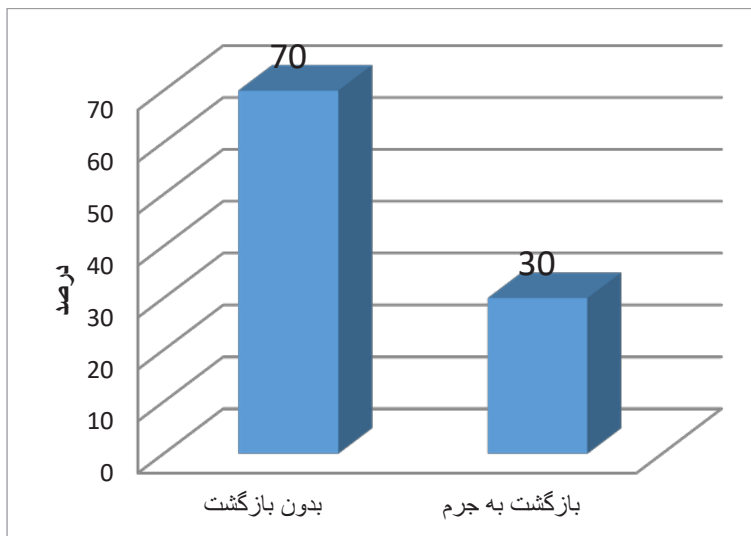
نمودار ۴- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان مواد مخدر ترک اعتیاد دیگران بدون بازگشت بوده‌است.

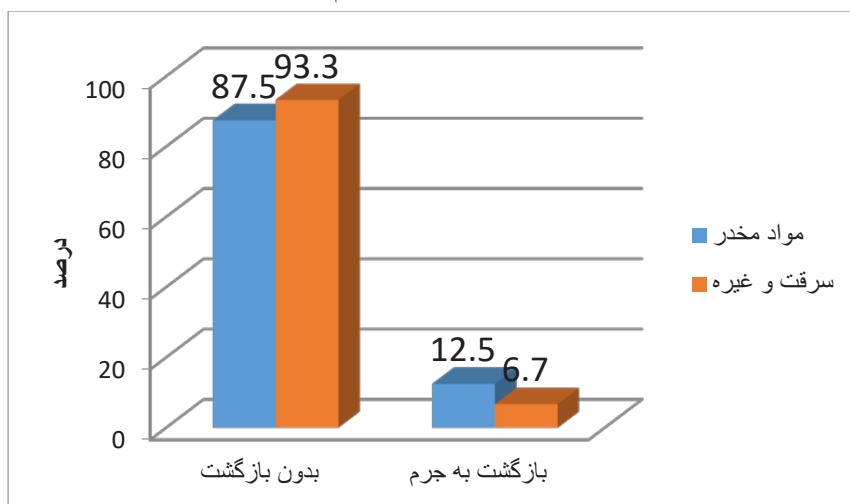
نمودار ۵- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان سرقت و افترا و غیره تحت معرفی به سامانه الکترونیکی همبند هیچ گونه بازگشت به جرمی اعلام نشده است.

نمودار ۶- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان سرقت و افترا و غیره تحت طرح امید ۶/۷ درصد بازگشت به جرم اعلام شده است.

نمودار ۷- مقایسه فراوانی بازگشت به جرم توسط مجرمان سرقت و افترا و غیره تحت تبدیل مجازات به جزای نقدی ۳۰ درصد افراد بازگشت به جرم داشته اند.

نمودار ۸- مقایسه میزان فراوانی بازگشت به جرم در مجرمان گروه های مختلف تحت معرفی به طرح امید

نتیجه گیری

همواره در طول تاریخ بزهکاری و ارتکاب جرم و جنایت به عنوان پدیده ای غیر انسانی و ضد ارزشهای اخلاقی و اجتماعی شناخته شده و تبهکاری به عنوان تکان دهنده ترین آسیب اجتماعی در روابط میان فرد و جامعه مطرح بوده است. واکنش های فردی و اجتماعی نیز پیوسته در برابر اعمال تبهکارانه خطاکاران ترافیعی و تنبیهی نمود یافته و در قالب اعمال مجازاتهای گوناگون تجلی پیدا می کرده است. به همین خاطر پیش بینی و اجرای قوانین و مقررات جزائی در هر جامعه، به عنوان وسیله ای برای صیانت از حقوق و آزادی های فردی و اجتماعی موضوعی است که همه دانشمندان و حقوقدانان آن را برای تنظیم روابط بین افراد و برقراری نظم و امنیت و اجرای عدالت کیفری ضروری می دانند. در این راستا واکنش متناسبی که جامعه در مقابل جرم بر بزهکار تحمیل می نماید آزادی تن و تحمیل کیفر حبس های کوتاه مدت یا بلند مدت بر مجرمین می باشد. از طرف دیگر تحمیل کیفر حبس بر محکومین در جهت اصلاح و تربیت و تهذیب اخلاقی آنها به اجرا گذاشته می شود. جرم برآورده نکردن انتظارات مدون مربوط به موقعیت و نقش های اجتماعی است که برای آن مجازات مشخصی تعیین شده، جرم انجام فعل و یا ترک فعلی است که قانونگذار برای پیشگیری از وقوع آن مجازات مشخصی تعیین نموده است. بخشی از پیشگیری از وقوع جرم با تعیین مجازات و تنبیه متناسب با جرم مجرمین و اعمال آن است. مجازات تاثیر بازدارندگی بر ارتکاب به جرم و تکرار آن را دارد. مجازات، تهدید محرومیت از پاداش، جریمه و یا کیفری است که متناسب با هنجارها و ارزش های رعایت نشده مورد انتظار از یک کنشگر در یک موقعیت اجتماعی به او تحمیل می شود. مجازات، تنبیه کنشگری است که نقش خود را به خوبی ایفا نکند و به طور کلی دو نوع رسمی و غیر رسمی است. نوع غیررسمی مدون نشده و عموماً در نظارت اجتماعی غیر رسمی توسط دیگر کنشگران اعمال می شود. مانند اعتراض و یا تمسخر فردی که زباله در خیابان بریزد. نوع رسمی مجازات مشخص و مدون است که توسط مراجع ذیصلاح رسمی اعمال می گردد. مانند جریمه فردی که زباله در خیابان می ریزد توسط پلیس. مجازات رسمی کیفر مدون تخطی از نقش است که به وسیله دستگاه قضائی و ضابطین آن اعمال می-

شود و هدف آن ارتقاء پای‌بندی به قواعد و انتظارات مربوط به نقش می‌باشد. معیار کارآمدی مجازات، پیشگیری از عدم تعهد به نقش و یا پیشگیری از عدم پای‌بندی به هنجارها و ارزشهای مورد انتظار از کنشگری است که در یک موقعیت اجتماعی ایفای نقش می‌کند. هرچه نظام حقوقی برای انجام و ترک افعالی مغایر با انتظارات نقش‌های اجتماعی، مجازات‌های اثر بخش‌تری را اعمال کند، کارآمدتر خواهد بود. انواع، ابعاد، شیوه‌ها و اندازه مجازات‌ها و تأثیر آن‌ها بر پیشگیری از وقوع جرم، تأدیب مجرم و تأمین و جبران بزه انجام شده بسیار مهم، و ضرورت دارد متناسب با تحولاتی که در دامنه و تنوع جرم و بزه رخ می‌دهد مجازات‌ها نیز به گونه‌ای متنوع و کارآمدتر شوند که حتی در شرایط امکان و توان ارتکاب جرم، از بازدارندگی برخوردار بوده و افراد اجازه ارتکاب به جرم و تکرار آن را به خود ندهند، و اگر به هر دلیلی مرتکب جرم شدند، مجازات‌ها پیامد افزایش ارتکاب مجدد جرم، و یا سلب زندگی طبیعی و معمول از مجرم را پس از تحمل مجازات نداشته باشند. حبس یکی از انواع مجازات‌هاست که ضمن بالا بودن هزینه‌های آن از کارآمدی کمی برخوردار است. مجازات‌های جایگزین حبس برای رفع مضرات حبس و مفید و کارآمدتر نمودن مجازات‌ها به وجود آمده‌اند. مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس مجازات‌های جایگزینی هستند که با توجه به نقش‌های مجرم، سرمایه‌های او، میزان خسارت و لطمه‌ای که به جامعه و زیان دیدگان وارد کرده‌اند و با مشارکت دیگر نهادهای دولتی، عمومی و مردمی به مجرمین اعمال می‌شود. کیفر حبس دارای برخی ویژگی‌ها و اهدافی می‌باشد که مانع از ارتکاب جرم شده و در مقابل نیز از پیامدهایی برخوردار است که تأثیر منفی بر مجرم و جامعه می‌گذارد. زندان موجب ارتقا اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری شده و تا اندازه‌ای باعث بازدارندگی عمومی از ارتکاب جرم می‌شود. از نظر آن‌ها در شرایط فعلی مجازات زندان نسبت به سایر مجازات‌ها از قطعیت بیشتری برخوردار بوده و قابلیت اجرای بیشتری دارد. البته بیشتر آنان معتقدند که هم‌چنان مجازات زندان موجب ناتوان‌سازی مجرمین خطرناک می‌شود و خطرات وجود آن‌ها را از جامعه را از بین می‌برد و در نهایت مجازات زندان به دلیل نظارت بر مجرم می‌تواند در شرایطی و برای مجرمینی خاص، دارای کارکردهای مثبتی باشد. مجازات زندان موجب افزایش هزینه‌ها

می‌شود که شامل هزینه‌های اقتصادی دولت، کمبود امکانات و به هدر رفتن منابع انسانی است. ایجاد خرده فرهنگ‌های بزهکاری و یادگیری رفتار مجرمانه زندانیان با عضویت در این خرده فرهنگ‌ها، همکاری‌های باندى پس از آزادی و حرفه‌ای شدن مجرمین ساده از دیگر پیامدهای منفی زندان می‌باشد که در ارتکاب مجدد جرم تأثیر دارد. خوردن برچسب منحرف به فرد زندانی پس از آزادی، وارد شدن آسیب روانی، جسمانی، اقتصادی و خانوادگی به مجرم، تکرار جرم و از بین رفتن جنبه ارعابی زندان، بی‌اعتمادی به قانون و دستگاه قضایی از سوی خود مجرم و افراد جامعه پیامدهای منفی مهمی است که متخصصین به آن اشاره کرده‌اند. با توجه به همین معایب کیفر حبس، بحث از مجازات‌های جایگزین مطرح می‌شود. حقوق‌دانان برای جایگزین‌های حبس به شرط اجرای صحیح، دقیق و اصولی، ویژگی‌هایی مثبتی قائل شدند که می‌تواند موجب کاهش جرم در جامعه شود؛ از جمله برآورده ساختن اهداف مجازات نظیر: اصلاح مجرم، به‌این معنی که با جامعه سازگار شده و به عنوان شهروندی متعهد در جامعه فعالیت کند. بازدارندگی، هم برای مجرم و هم برای افراد جامعه، مساعدت و سرپرستی وی، تقویت حس مسئولیت‌پذیری، افزایش تعهد مجرم به جامعه، افزایش حضور وی در جامعه، مشارکت جامعه مدنی در اجرای مجازات و ویژگی‌هایی که پیامدهای منفی حبس را دارا نمی‌باشد. منظور از جایگزین جنس در این تحقیق هم مفهوم موسع هم مضیق است. نه تنها شامل مواردی که به عنوان کیفر مستقل مورد حکم دادگاه قرار می‌گیرد مثل خدمات عمومی، دوره مراقبتی، جریمه روزانه. بلکه شامل مواردی که زمینه اجتناب از اجرای مجازات حبس یا صدور آن را فراهم می‌کند مثل تعلیق اجرای مجازات و تبدیل مجازات هم می‌شود و مواردی که از ادامه اجرای مجازات حبس جلوگیری می‌کنند نظیر آزادی مشروط و میانجیگری در مرحله اجرای حکم می‌شود. بنابراین اعمال برنامه و جلوه‌های جایگزین نه تنها در مرحله صدور حکم بلکه در مرحله اجرای حکم نیز قابل تصور است. در حقوق ایران برابر ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مجازات‌های جایگزین حبس عبارتند از، دوره مراقبت، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه، محرومیت از حقوق اجتماعی، خدمات عمومی رایگان است. در کنار این مجازات‌ها، می‌توان از نهادهایی مانند نظارت الکترونیکی، آزادی مشروط و

تعليق اجرای مجازات و.....سخن راند که هر یک به طریقی در کاهش جمعیت کیفری زندان موثر می‌باشند.

۱ گرچه زندان منشأ مشکلات متعددی برای زندانی و جامعه است ولی اجتناب از آن نباید دستاویزی برای توسل به هر روش ممکن برای استفاده از تدابیر جایگزین مجازات سالب آزادی باشد. بنابراین فقط تدابیری باید اتخاذ گردند که از نظر دادگاه و حتی محکوم علیه نسبت به زندان ارجح باشد و متضمن رنج و مشقت کمتر و حمایت بیشتر از محکوم علیه باشند و امکانات بازسازی و حتی ارتباط محکوم با جامعه و حفظ حقوق وی را فراهم نماید.

۲-یکی دیگر از شرایط اصلی و مهمی که در اعمال تدابیر جایگزین باید در نظر داشت ایجاد ساختارهای لازم برای بهره‌گیری‌ها می‌باشد تا دادگاه بتواند با اعتماد کامل به سودمند و مؤثر بودن، آن‌ها را اعمال کنند. مهم‌ترین سازوکارها:

الف) آموزش قضات و مشارکت دستگاه قضایی

ب) محیط اجتماعی مناسب و آگاه کردن مردم از جایگاه و عملکرد جایگزینی شرط ضرورت مقبولیت آنهاست.

ج) ایجاد تشکیلات لازم- به عبارتی در میان مردم و قضات رویکرد مثبتی نسبت به مزایای جایگزین‌های حبس و بکارگیری آن‌ها ایجاد شود. نقش رسانه‌های گروهی در این فرهنگ سازی حائز اهمیت است.

۳- برای ترویج کیفرهای جایگزین حبس باید اذهان عمومی آماده پذیرش آنها شود و از سویی تشویق سازمانهای غیردولتی وجوامع محلی و بهره‌گیری از مشارکت مردمی برای موفقیت در اجرای جایگزین‌ها بسیار مؤثر است.

۴- اجرا و ترویج کیفرهای جدید جایگزین هزینه‌های خاصی را در بر دارد مثلاً در مورد نظارت الکترونیکی برای خرید ابزار و آلات و تربیت متخصص و ...، بنظر می‌رسد قوه قضائیه در حال حاضر ناگزیر از بکارگیری جایگزین‌های با هزینه کمتر است. اما بهتر است نظارت الکترونیکی برای اجرای بهتر مجازتهای جایگزین حبس در کنار نظارت به صورت عادی نیز در قوانین کیفری پیش‌بینی شود.

منابع و ماخذ

۱. آشوری، محمد (۱۳۸۲)، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، نشر گرایش، تهران.
۲. آنسل، مارک (۱۳۷۵)، دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۳. احمدی، احمد (۱۳۸۸)، نقش کیفر خدمات عام المنفعه در پیشگیری از تکرار جرم، مجموعه مقاله های کارگروه پیشگیری از جرم و بزه دیدگی با تأکید بر نقش پلیس، انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی، تهران.
۴. اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۳)، جایگزین‌های زندان‌های کوتاه مدت در حقوق کیفری ایران، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۱۱.
۵. پورهاشمی، عباس (۱۳۸۳)، زندان: هنر تنبیه یا مجازات قانونی، معاونت امور اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم، تهران.
۶. تونری، مایکل (۱۳۸۷)، کیفرهای اجتماع محور در ایالات متحده امریکا، مترجم مینا صدیق فر، مجله حقوقی دادگستری، ش ۶۴.
۷. جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۱)، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، تهران.
۸. حسن زاده، علی (۱۳۹۲)، مجازات‌های جایگزین حبس در لایحه‌ی جدید مجازات اسلامی ۱۳۹۰، پایان نامه کارشناسی ارشد جزا و جرم شناسی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، تهران.
۹. ژان، پیناتل (۱۳۶۵)، کیفرهای جانشین و جرم شناس، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله حق، ش ۶.
۱۰. ژرژ، پیکا (۱۳۹۳)، جرم شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

۱۱. فوکو، میشل (۱۳۸۴)، مراقبت و تنبیه: تولد زندان، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، نشر نی، تهران.
۱۲. کاظمی، پرویز (۱۳۸۶)، بررسی تطبیقی مجازات‌های جایگزین در کشورهای جهان، مجله اصلاح و تربیت، ش ۷۱.
۱۳. کفاشی، مجید و اسلامی، عنایت (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر تکرار جرم و بازگشت به زندان، فصلنامه پژوهش اجتماعی، ش ۴.
۱۴. گسن، ریموند (۱۳۷۱)، بحران سیاست‌های جنایی کشورهای غربی، مجله تحقیقات حقوقی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله دانشگاه شهید بهشتی، ش ۱۰.
۱۵. معین، محمد (۱۳۷۵)، فرهنگ فارسی معین، جلد اول، انتشارات امیرکبیر، تهران.
۱۶. میرزاخانلو، حفظ الله (۱۳۸۹)، بررسی لایحه مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان، پایان نامه کارشناسی ارشد جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه پیام نور واحد کرج.
۱۷. یکرنگی، محمد و ایرانمنش، مهدی (۱۳۸۷)، کیفرهای اجتماع محور: از نظریه تا عمل، مجله حقوقی دادگستری، ش ۶۴.

